

Дніпровський гуманітарний університет

*Присвячується 20-річчю
ВНПЗ «Дніпровський
гуманітарний університет»*

СУЧАСНА ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

*Присвячується 20-річчю
ВНПЗ «Дніпровський
гуманітарний університет»*

СУЧАСНА ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

**Дніпро
2023**

УДК 81'1(477)

ББК 81'2 УКР

С 91

*Ухвалено до друку Науково-методичною радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»
(протокол № 4 від 22 грудня 2022 р.)*

*Ухвалено до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»
(протокол № 5 від 02.02.2023 р.)*

Сучасна прикладна лінгвістика. Збірник наукових праць. Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2023. 193 с.

(в авторській редакції)

У збірник увійшли наукові дослідження, які були оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні погляди на прикладну лінгвістику» (09 листопада 2022 року). Тематика статей охоплює актуальні питання щодо розвитку та становлення прикладної лінгвістики.

Матеріали наукових досліджень можуть бути використані у практичній діяльності фахівців вказаних напрямів діяльності та у навчальному і виховному процесах закладів освіти.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Лежнева Тетяна Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, проректор ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Черноп'ятов Станіслав Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Поповський Анатолій Михайлович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Крашеніннікова Тетяна Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Холод Ірина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Мірошник Андрій Дмитрович – фахівець з міжнародних зв'язків Відділу організації наукової роботи, міжнародних зв'язків та академічної мобільності ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

ISBN 978-966-981-840-9

(Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет»)

© Автори, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Агарков О. Психолінгвістика як технологія вивчення іноземної мови в студентському середовищі	5
Андрішко О. Графіксація і тмезис у контексті лексико-синтаксичного словотворення	14
Бердо Р. Огляд програмного забезпечення в галузі лінгвістики	23
Bondarenko V., Zhura K. Law and language	29
Варакута М. Когнітивістика та основи лінгвістичних знань	38
Виноградов Г. Середньовічна християнська лінгвістика як сегмент християнської теології	45
Запотічна Р. Особливості організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей у процесі навчання іноземної мови	52
Карітон А. Analysis of software providing translation services	59
Корсунська В. Казкотерапія як метод корегування емоційної реальності	67
Крашеніннікова Т. Мова як історична категорія в сучасному світі	77
Кривуля В. Використання інноваційних методів навчання у вищій школі	83
Кузьменко В., Негодченко О. Зміст філософських основ навчання у християнській середньовічній культурі	91
Мосейко А. Особливості термінології у адміністративному праві на прикладі формування термінології майбутнього кодексу України про адміністративні правопорушення	108
Підвисоцька Г. Usage of modern teaching methods in the process Educational activities in higher education establishments of Ukraine	116
Поповський А. Злочинне клятвозрадництво	123
Руколянська Н. Структурно-семантичні особливості залучених термінів текстів українського кримінального процесуального права	139
Сімович О. Вербальний символ ворон (ворона) / гавран у фрагменті мовно-фольклорної картини світу українців	147
Сковронська І. Дистрибутивні зв'язки сталих словосполучень публіцистичного мовлення	157
Федишин О. Оптимізація процесу інтенсивного навчання іноземній мові у ЗВУ	167
Холод І. Інноваційні підходи у методиці навчання англійської мови професійного спрямування	174
Худавердієва В. Інноваційні методи навчання у вищих навчальних закладах як засіб реалізації інтерактивної моделі освіти	181
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	191

ГРАФІКАЦІЯ І ТМЕЗИС У КОНТЕКСТІ ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ

Олег АНДРІШКО

заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель української мови КЗ «Гімназія № 6» КМР м. Кам'янське

У статті розглянуто співвідношення понять «графікація», «тмезис» і «лексико-синтаксичне словотворення». На сьогодні в мовознавстві не існує усталених визначень цих понять, отже, є потреба порівняти їх, знайти спільне і відмінне, з'ясувати, чому в одних випадках ми говоримо про дефісацію і тмезис, а в інших, подібно оформлених на письмі, – про лексико-синтаксичний спосіб словотвору (зрощення). Показано, що співвідносні зі зрощеннями okazіоналізми можуть оформлюватися за допомогою різних графічних знаків: дефіса, дужок, лапок, скісної риски, апострофа, а також великої літери і не бути при цьому графодериватами, тмезисами чи іншими схожими явищами, наприклад, редуплікацією та гендіадисом. З вищезазначеного можна зробити висновок, що графічні засоби надають чимало можливостей для okazіонального словотворення, однак в одних випадках є самодостатніми способами, а в інших увиразнюють зрощення, розширюють його межі.

Ключові слова: лексико-синтаксичний словотвір, дефісація, парентезис, слешинг, квотація, апострофізація, капіталізація, тмезис.

The relationship between the ideas of «graphixation», «tmesis», and «lexical-syntactic word construction» is examined in the article. There are now no accepted definitions of these terms in linguistics, therefore it is necessary to compare them, identify similarities and differences, and determine why, in some writings, we talk about hyphenation and tmesis and, in others, about the lexicon-syntactic way of word construction (splicing). It is demonstrated that occasionalisms connected to splicing can be created using a variety of graphic symbols, including capital letters, hyphens, parentheses, quotation marks, slashes, and apostrophes, while avoiding graphoderivatives, tmesis, and other related phenomena like reduplication and gendiadis. The aforementioned information leads to the conclusion that graphic means offer numerous options for sporadic word development. Yet, in certain circumstances, they serve as self-sufficient techniques, while in others, they highlight fusion and broaden its definition.

Keywords: lexical and syntactic way of word-building, hyphenation, parenthesis, slashing, quotationing, apostrophing, capitaling, tmesis.

Невизначеність мовознавчих термінів і явищ часто може призвести до цікавих пошуків і відкриттів, показати, що можливості словотворення – безмежні й виходять далеко за звичні норми. Яскравим зразком такого «порушення» є okazіоналізми, у складі яких бачимо різні графічні знаки, про

що піде мова нижче. Варто зазначити, що погляд на такі okazіоналізми з точки зору лексико-синтаксичного словотворення, коли нове слово виникає на основі словосполук або речень, може багато що пояснити. Почнімо з досить звичної вже графіксації та її різновидів.

Графіксація – процес набуття лексичною одиницею нової форми за допомогою певного графічного засобу [7, с. 128].

Для графіксації характерне вживання різноманітних розділових знаків, букв різного регістру, курсиву, цифр, елементів різних мов та ін. для творення okazіоналізмів.

О. Кицан зазначає, що «для одних поетів – це просто гра, розвага, тоді як інші користуються додатковими графічними можливостями з метою поглибити зміст тексту, зашифрувати його, виводячи в інтертекстуальний дискурс» [10, с. 113], а можливо це завдяки тому, що «сьогодні з'явилася велика свобода у виборі засобів візуальної організації тексту» [10, с. 114].

У контексті лексико-синтаксичного словотвору цікаво розглянути такі різновиди графіксації як дефісація, парентезис, слешинг, квотація, апострофізація, капіталізація. Дефісація – розбиття слова на частини або склади за допомоги дефіса; парентезис – для творення нового слова використовуються дужки, слешинг – скісна риска, квотація – лапки, апострофізація – апостроф, капіталізація – велика буква.

Очевидно, під час розмежування дефісації та зрощення (голофразиса) треба зважати не лише на наявність дефіса, а й на структуру okazіоналізмів: одне слово з дефісом (дефісами) – дефісація, два чи більше слова, словосполуки, речення, поєднані в одне слово, – зрощення; порівняймо: 1. *За мною всі! В нову дорогу рвусь! / Пе- / ре- / бу- / до- / ву- / юсь!* (М. Годованець); *Трава, / Яка трава / Со-ко-ви-та!* (О. Завгородній); *життєдять / життєрух / життєбе-* / *нзин / авто / трам* (М. Семенко); *А нав-круг по-ру-ба-ні / До-си-на-ють сні, / І да-ле-ко бу-бо-ни / Кли-чуть до вій-ни* (В. Симоненко); 2) *Аж тріснуте вікно в не-Августинів град / Запони сколихне без вітру – скорше болем* (Ю. Бедрик); *Схоже, це українська карма – бігти навздогін світовим*

подіям замість того, щоб їх ініціювати, тоді як саме така спільнота як наша, **спільнота-у-формуванні**, мала б продукувати нові сенси і магістральні сюжети (Т. Гаврилів); *І схотілось – ото але! – / З порцеляни й нам попоїсти, / Трошки в золоті походить, / Трошки діток зростить-не-для-кулі...* (О. Забужко); *Станіслава Бондаренка за його «ні-на-що-не-схо-жість» полюбив би й сам Нобель* (А. Цвйд).

Іноді поєднуються речення (період) або голофразис і дефісація: **«у-за-скле-ній-дни-ні-бе-зод-ні-не-злій-не-зло-віс-ній-без-мов-ній-і-звич-ній-за-світить-ся – б а ч и ш – м е н е ?...»** – пише своїх романів страждає теж мені (К. Москалець); **«...і спалахи запальнички, моментальні знімки твоїх персів, т-в-о-ї-х-з-а-п-л-ю-щ-е-н-и-х-в-і-д-н-а-с-о-л-о-д-и-о-ч-е-й»** (К. Москалець).

Такі оказіоналізми насамперед створені з метою мовної гри, а не змісту. Однак зрідка цей художній прийом допомагає передати особливості мовлення персонажа: *«Губи її тяжко рухаються: я-лі-та-ю-ча-го-ло-ва»* (В. Неборак).

Рідкісне поєднання голофразису, аббревіації й дефісації теж буде зрощенням: *[...] тепер живаго-А.-татусь* займався переобладнанням арени для потреб велелюдних рок-концертів [...] (Ю. Іздрик).

Одночасно в одному творі деякі слова можуть бути утворені графіксацією, а деякі – зрощенням, що надає оказіоналізму подвійного значення. Графіксація найчастіше створює кілька слів з одного, а зрощення – завжди навпаки. Наприклад, те, що в наведеному далі прикладі слово «про-мене-вість» – саме зрощення, а не дефісація, може свідчити й назва збірки того ж автора **«ПРОменеВІСТЬ»: при-най-мні / де-в'яно- / сто-істотою / про-мене-вістю / кар-коло-мною / о-гро-мною / і-скро-мною / син-так-тично онімію** (Н. Гончар).

Близьким до графіксації явищем є також редуплікація – подвоєння основи чи цілого слова (звісно ж, із використанням дефіса). Проте як розцінювати випадок, коли одного повтору не достатньо, бо цих повторів – двісті вісім? Разом із дефісами – це вісімсот тридцять один знак: *Чудово ж бо знав лейтенант Х., що роман у полковника з Оттлою, що всі-всі-всі-всі-всі-всі-всі-*

реальності; Зрештою, він чесно повідомить ще в пролозі, що жертва експерименту з деконструкції в цій книжці тільки одна – і то він, роз(/о)повідач (годинник чомусь тут не врахують); Такими були умови видавця чи авторит(етн/арн)а порада редактора.

Під час процесу слешингу нове слово утворюється за допомоги скісної rischi (слеша): Тільки тут не «Правда» чи, там, Грушевський який-небудь, а вихідні дані особи, яка тебе цікавить, – Довган Олена Амброзіївна, рік народження – 1920, місце народження – **Лемберг/Львув/Львов/Львів**, рік смерті – 1947, місце смерті – а ось за цим ми, мовляв, усіки-пусіки, до вас і прийшли... (О. Забужко); **1. СТЕПЕНЬ і ПСЕВДО підхорунжа Рома/перекреслено/Дзвіня** (О. Забужко); **Табу/заборону/відсутність побачити легше** (Г. Улюра).

Іноді структура таких okazіоналізмів містить як українсько-, так і іншомовні елементи: **БЕЗ НАЗВИ/Untitled/Ohne Titel/Sans titre** (О. Забужко).

Слешинг стає заміною парентезису, але так само визначальною лишається багатозначність: *Невже оте все святе пригадування було лише маячнею або, м'якше, фантаз/муванням юного надвразливця?* (К. Москалець).

Okazіоналізм можна утворити з допомогою дефісації, слешингу і тмезису: *Дванадцятирічний Ганс Томас і його батько-майже/трішки-алкоголік подорожують Європою* (Г. Улюра).

Рідкісним є поєднання одночасно зрощення, парентезису, слешингу і дефісації: *Три частини – з приблизно зрозумілою семантичною навантаженістю (Катівня/Пекло-Виноградник/Чистилище-Дім/Рай), але які за назви мають провідні образи передостанніх віршів кожного розділу* (Є. Стасіневич).

Квотація: лапки увиразнюють, виокремлюють важливі слова в реченні, на яких варто зосередити увагу; зазвичай присутнє узагальнювальне слово: *Колись дуже давно він служив в американській армії, був піхотинцем-розвідником, потім потрапив у полон і став свідком пекельного бомбардування [бомбування] німецького міста Дрездена, яке свого часу називали*

«Флоренцією-на-Ельбі» (Т. Гаврилів); *Не розуміла – попри те, що лабораторно студіювала, серед іншого, й психіатрію, і вже бачила під час лікарняної практики своїх перших душевнохворих – із таким самим закленим поглядом і моторошнуватенькою багатозначною посмішечкою «я-вас-усіх-наскрізь-бачу», які в моїх «Меркуціо» з'являлися на стадії, коли доза влитого всередину алкоголю змушувала їх замовкати й підозріло бліднути*(О. Забужко); *Працівники добротних компаній чудово знають, що бренд має спілкуватися (поводитися) з клієнтами, наче людина, peer-to-peer, а не в форматі «я-начальник-ти-дурень» чи «я-бренд-а-ти-ніщо»*(Н. Заноз).

Але звернімо увагу, наприклад, на заголовок відомого роману М. Йогансена «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швайцарію». Чи можна такі довгі назви розуміти як зрощення/квотацію, як одне слово? На користь цього слугують два аргументи: 1. Для заголовків є узагальнювальне, уточнювальне значення, тут: «роман»; 2. Нічим, окрім довжини і кількості складників, вони не відрізняються від однослівних, і позначають такі самі явища (культуроніми, ергоніми тощо). Але аргументи проти: 1. Такі утворення сприймаються як *текст*, а не *слово*, ні на слух, ні візуально; 2. Вони не є okazіоналізмами.

Певно, якоюсь мірою ці слова можна називати зрощеннями, але потрібні додаткові мовознавчі дослідження. Оскільки назва вірша «Заповіт» Т. Шевченка походить від слова «заповіт», тут маємо справу з лексико-семантичним словотворенням; цей факт важливий і для заголовків на зразок роману М. Йогансена.

Під час процесу апострофізації графічний знак (апостроф) ужито у невластивій для нього ролі і в нетиповому розташуванні у слові. Для зрощення це явище не характерне, однак приклади все ж є: *гончарик був хвоцем / життя йому не вийшло / на віщо в тих / ще **вн'ім** доспіє / ваше вчення* (Н. Гончар). Навряд чи автор уклав у цей okazіоналізм багато змісту; все тут ґрунтується на мовній грі.

Капіталізація, тобто творення нового слова з допомогою великих літер, теж іноді характерне для зрощень: *Вона поворушила губами, несвідомо шукаючи твердих, певних слів, котрі поставили б так нагло зсунутий світ на місце, тупо здаючи собі справу, що слово «свобода» нічого не означає, крім цієї раптової* *порожнечі*
СВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВОБОДА-СВОБО, – і тут звідкись долинув владний позов, тяжкий стиск внизу живота, ох, це таки мій живіт(О. Забужко).

Отже, для зрощень дефіс, дужки, скісна риска, лапки, апостроф, велика літера є допоміжними засобами творення, що не унеможлиблює функціонування графіксації та її різновидів (дефісація, парентезис, слешинг, квотація, апострофізація) як самостійних способів словотвору.

Так само невизначеність панує і щодо тмезису.

К. Браун і Дж. Міллер у «Кембриджському лінгвістичному словникові» зазначають, що тмезис – це поділ слова шляхом вставки іншого слова [2, с. 442]. К. Багіч розширює межі явища і вказує, що це – стилістична фігура, яка полягає в розбитті складного (або сталого) виразу шляхом вставки одного або кількох слів між його компонентами [1, с. 320]. Характерним для тмезису є експресивна функція, хоча Е. Маттієлло зараховує експресивну складову до ознак інфіксації, тоді як традиційний тмезис має більшу варіативність вставок [5, с. 188]. Загалом тмезис – явище не нове, а відоме вже в давньогрецькій мові.

У мовознавстві поки не існує загальноприйнятої назви для цього явища в контексті словотворення; зазвичай його характеризують як власне тмезис (В. Бонджолова, Г. Бусман, Д. Гайданка, Г. Глюк, Ж. Колоїз, Р. Конрад, Д. Мазурик, Е. Маттієлло, П. Пенев, М. Рьодель), інтрузію (О. Харченко), явище з ознаками інфіксації (І. Маркович), власне інфіксацію (А. Ю), синтаксичне вставлення (Е. Маттієлло), експлетивну деривацію (І. Гегедуш), експлетивний інфікс (О. Барановська), діакопу (Дж. МакМіллан, І. Гегедуш). О. Харченко також зазначає, що іноді такий прийом називають «tumbagumba»

від назви австралійського міста чи поеми «TumbaBloodyRumba» Джона О'Градї [13, с. 204].

І. Ілієв та М. Георгієва вказують, що тмезис є характерним для всіх слов'янських мов [9, с. 30]; попри це, про значне його поширення порівняно, наприклад, з англійською, говорити не варто [3, с. 204; 4, с. 222; 6, с. 98; 12, с. 207]. Явище тмезису можна бачити в таких сполуках: *ні з ким, будь із яким* тощо, однак нас цікавлять складніші конструкції з огляду на співвідношення зі зрощенням.

Афіксальний тмезис – вставка всередину слова певного афікса: *Бо часто те, що трапляє в поле зору, хочеться **не(на)видіти*** (Н. Заноз); *Кожен прагне по-своєму **пере(про)жити** чуже життя* (Г. Улюра); *Їм заочно протистоять ті, хто прикрашує дійсність, та **перфекціоніст(к)и*** (Н. Заноз).

У цих випадках завдяки грі слів маємо подвійне прочитання залежно від змісту та читацького трактування. Проте якщо в перших двох okazіоналізмах усередину слова додано префікси (прийменники) *на, про*, то в третьому зразку, по суті, додано суфікс *-к-*, що змінює рід цього слова.

Лексичний тмезис – вставка всередину слова іншого самостійного слова: *Коли **Настуся-Вже-В-Гуссі** наставляє на мене (на мене!) свого розтуленого мокрого дзьобика, мені страшенно кортить співчутливо спитати, чи в неї часом не гайморит* (О. Забужко).

Синтаксичний тмезис – вставка словосполучення чи речення: *[...] вичавила-таки тоді з нього, хоч якого задубіло-відпорного на всякі **розпити-лаціння-сюсю-пусю-ну-скажи-мені-жебоніння**, – скупку, пунктиром історію [...] (О. Забужко); Додав «стильності» і нових інтерпретацій давно відомих подій (штибу «Демонів да Вінчі»), прошив це все надсучасним саундреком (як було у База Лурманна) і взяв на головну роль **Лорі-хоч-з-лиця-воду-пий-Девідсона**» (Є. Стасіневич).*

Іноді такі okazіоналізми творяться за допомоги афоризму: *Дієго «рука Бога» **Марадона** поставив путіна в ряд з іншими диктаторами* (24tv.ua, 03.07.17) чи назви літературного твору в ролі речення: *Віан – він же **Вернон-«Я***

прийду плюнути на ваші могили»-Саліван, – пожив мало, встиг багато, а говорять і б'ються довкола нього ще більше (Є. Стасіневич).

Постає логічне питання: а чи справді варто виділяти вищевказані okazіоналізми як ті, що утворені способом тмезису? За своєю природою ці лексеми мають ознаки зрощення (утворення слова на основі словосполук чи речень; структура новотвору залишається без змін порівняно з початковим матеріалом; складна, кількаелементна структура тощо). На нашу думку, правильно якщо вже вважати тмезис окремим способом словотвору, то лише у випадках, не співвідносних із голофразисом; інакше варто вважати його допоміжним засобом утворення голофрастичних конструкцій, як і графікацію.

Список використаної літератури

1. Bagić K. Rječnik Stilskih Figura. Zagreb : Školska knjiga, 2012. 358 s.
2. Brown K., Miller J. The Cambridge Dictionary of Linguistics. Cambridge University Press. 2013. 494 p.
3. Lewinski P. Struktura slova jako figura. *Jezyk a Kultura*. Tom 25 (2015). S. 201-213.
4. Marković I. Tri nehrvatske tvorbe : infiksacija, reduplikacija, fuzija. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 35. 2009. S. 217-241.
5. Mattiello E. Extra-grammatical Morphology in English : Abbreviations, Blends, Reduplicatives and Related Phenomena. Berlin, Boston : De Gruyter Mouton, 2013. 340 p.
6. Pokrywka W. Heksametr Klonowica w poemacie «Victoria Deorum» (ks. XXXI-XXXV) a utwory heksametryczne Dantyszka i Sarbiewskiego : analiza porównawcza. *Roczniki Humanistyczne*. Tom XLI, zeszyt 3. 1993. S. 97-103.
7. Гармаш О. Роль формотвору у поповненні словникового складу англійської мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. (27). 2006. С. 125-130.
8. Гришко Ю. Фоностилестичний ефект okazіонального гендіадісу в українському поетичному дискурсі ХХ-ХХІ століть. *Мова : класичне – модерне – постмодерне*. 2019. Випуск 5. С. 63-72.
9. Илиев И., Георгиева М.. Архаични предложни употреби на отрицателни местоимения и наречия в източнородопсикте български говори. *Orbis Linguarum*. Vol. 15, Issue 2. 2017. С. 30-34.
10. Кицан О. Графіка сучасної поезії (на прикладі збірки М. Шунь «БІЯС»). *Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвостилістика ХХІ століття: стан і перспективи*. 2014. С. 113-124.
11. Колоїз Ж. Неузуальне словотворення: [монографія]. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
12. Пенев П. Ст. Остатъци от явлението тмезис в българския и чешкия език. *Славянските езици отблизо*. Сборник в чест на 70-годишнината на доц. Янко Бъчваров. Софія, 2013. С. 206-211.
13. Харченко О. Комічні неологізми в американських кінокомедіях. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. № 13 (200), Ч. II. 2010.